

ЧЛАНЦИ

Бранко Павићевић

ИСТОРИЈА ЦРНОГОРСКОГ НАРОДА

Припремљена 1837. за Николаја I

У расправи о боравку Јакова Николајевича Озерецковског у Црној Гори 1837, публикованој у *Историјским записима* за 1967, споменуо сам чињеницу да је руски царски изасланик односно за Петроград и једну историју Црне Горе, специјално припремљену за императора Николаја I.¹ Означена историја је у рукопису, написана руском калиграфском, на 92. странице, повезана луксузним корицама, са златотиском, у формату 30/21 см. На корици је штампаним словима означен наслов: „*Статистички опис Црне Горе с кратким начертанијем Историје црногорског народа*”. На листовима од 1—12 дат је (на основу података из „Грлице”) следећи приказ: 1. *Предјели и пространство*, 2. *Административна подјела земље*, 3. *Земљиште и клима*, 4. *Производња*, 5. *Планине*, 6. *Ријеке*, 7. *Путеви*, 8. *Становништво*, 9. *Вјера*, 10. *Трговина*, 11. *Наука и умјетност*, 12. *Државна управа*, 13. *Закони* и 14. *Карактер народа*. А на листовима од 13—59 (укупно 92 странице) изложена је историја црногорског народа од најстаријих времена до 1797. године. На уводној страници, као мото налази се исписано шест стихова посвећених императору Петру I. Стихови, у ствари, представљају стиховани дио текста владике Петра I, објављен у „Грлици” за 1835. (стр. 85—86), који се односи на изјаву „општенародног сабора на Цетињу”, изречену пред руским изасланицима Милорадовићем и Лукачевићем 1711. године.²

¹ Б. Павићевић, *Његош и Јаков Николајевич Озерецковски. Промјена руске политике према Црној Гори 1837, Историјски записи, XX, Титоград 1967, 42.*

² АВПР, Полит. оддел, 1837, м. 4, 118.

Говорећи узгредиче о овој *Историји црногорског народа*, саопштио сам и податак да њезин први дио, онај што обухвата раздобље од најстаријих времена до 1711, представља, у ствари, руски превод „*Кратке историје Црне Горе*“ владике Петра I Петровића Његоша. О другом дијелу, који се односи на раздобље 1711—1797, нијесам рекао ништа, већ сам обећао читаоцу да ћу о томе накнадно дати нека објашњења. У расправи сам, такође, напоменуо да је последње неколике странице *Историје црногорског народа* написао вјероватно сам Озерецковски, као и то да је он могао бити један од преводилаца са српско-хрватског на руски језик.³

Не зна се ко је дао идеју да се припреми *Историја црногорског народа* за руског императора. Могао је то да буде Његош, али и Озерецковски. Ако је то био Озерецковски, Владика је то могао само подржати. Уосталом, тешко би било претпоставити да би Јаков Николајевич, с обзиром на успостављено пријатељство са црногорским владаром, могао предузети овакав корак без консултовања с Владиком. Једно је сасвим сигурно: обојица су били заинтересовани да се руски император што потпуније обавијести о историји Црне Горе и Црногораца.

Приређивачима није стајао на располагању велик избор текстова за *Историју црногорског народа*. Постојале су само двије штампане историје — „*Кратка историја Црне Горе*“ и *Историја Црне Горе од искона до новијега времена*“.⁴

У избору између ова два дјела, Његошево мишљење вјероватно је било пресудно. А Владика, ма колико уважавао „драгог наставника“, знаменитог српског писца и пјесника није цијенио као историка до мјере да би његов текст црногорске историје предложио за превод на руски језик. Уза сав значај који има у историји наше историографије о Црној Гори, за Милутиновићеву историју се мора рећи да је оптерећена родословним елементима, попут оне владике Василија,⁵ па ни то Његошу није одговарало. Уосталом, Његош је тада већ био упознат са штампаним историјама (углавном на руском језику) античких народа, историјом Русије, Отоманског Царства, грађанским историјама свијета и црквеним историјама свијета, да би Милутиновићев текст о црногорској прошлости задовољио његове већ изоштрене критеријуме о избору емпиријског материјала и о методу исто-

³ Б. Павићевић *Његош и Јаков Николајевич Озерецковски*, 42.

⁴ Постојала је, додуше, и „*Историја о Черној Гори*“ митрополита Василија Петровића, штампана 10/21. III 1754. у Москви, али су приређивачи, вјероватно, претпостављали да је она позната руском владару.

⁵ Занимљиво је, иначе, нагласити чињеницу да Његош о Василијевој Историји никад није изрекао свој суд.

ријског казивања. Акој е Његош 1837. био доведен у положај да за руског владара препоручи текст о прошлости своје земље, онда је он вјероватно и предложио „*Кратку историју Црне Горе*“, из „*Грлице*“ за 1835, јер је, у то смо сигурни, полазио од увјерења да се са писаном ријечју владике Петра I не могу упоређивати ничија казивања о историји Црне Горе и Црногораца. Он је вјероватно предложио да у рукопис за Николаја I уђе у одјељак „*Кратке историје Црне Горе*“ из „*Грлице*“ за 1836, чији је састављач Димитрије Милаковић.

Ако је на Цетињу био постигнут договор између Владике и Озерецковог о садржају „*Историје црногорског народа*“ за руског владара, сасвим је сигурно да су преводјење са српско-хрватског на руски језик, књиговезачка и умјетничка опрема извршени или у Бечу или у Петрограду.

Интересантно је да Димитрије Милаковић, владичин секретар и аутор једног дијела текста „*Историје црногорског народа*“, ни ријечи није рекао о припремама овог дјела за руског императора.

— * —

Као што је познато, приређивач „*Кратке историје Црне Горе*“ владике Петра I објавио је у „*Грлици*“ за 1835. и једно веома занимљиво „*примјечаније*“. У њему је саопштио и податак да се са текстом у коме је ријеч о догађајима из 1711. године „*пресијеца црногорска историја коју је покојни Петар Петровић Његош, овдашњи митрополит својом руком писао*“. А да је он писање свог дјела и даље продужио — наставља Милаковић — „*дознаје се из једног листића, на којему пише како је блажене памети Леополд император аустријски (1790) послао Црногорцима 300 буреда барута и спрема тога олова да се бране од скадарског везира*“. Продуживши да говори о судбини загубљеног рукописа, Милаковић каже да се он „*морâ негдје забацити*“, те је то њему (Милаковићу) наметало обавезу да се „*труди*“, како би „*забачено*“ „*изнашао*“, „*и ако изнађе српској публици временом саопштио*“. Милаковић даље саопштава и то да је владика Петар I, „*као што је сâм неколицини говорио, није намјеравао црн(огорску) историју за печатњу преправити, него је за историја који њу успише материјале приуговорљивавао*“.⁶

У „*Предговору*“ „*Календара црногорског*“ за 1836. годину Милаковић је саопштио да Владичин „*забачени рукопис*“ није могао „*изнаћи*“, због чега је био принуђен да „*нешто из штампа није књига, а нешто из приповиједања старије овдашњије људи*“ „*скрпи*“ „*које — како и доведе до године 1797*“.⁷ Милаковић није нашао за потребно да спомене ни једног аутора „*штампа-*

⁶ *Грлица. Календар црногорски за годину 1835, 86.*

⁷ *Исто, 1836, Предговор.*

није књига”, ваљда зато што су била само двојица, нити да наведе име барем једног из реда „старије овдашњије људи”, и, што је најкарактеристичније, ни ријечи није рекао о „листићу” са Владичиним рукописом о аустријској војној помоћи, пруженој Црногорцима 1790. године.

Владика Петар I је започео с писањем „Кратке историје Црне Горе” пред крај живота. О томе његов секретар и учитељ младог Рада Томова, Сима Милутиновић саопштава: да је Владика почео радити на историји „под саму старост” и да га је смрт „прекратила” да започети посао доведе до краја.⁸

Иако су и С. Милутиновић и Д. Милаковић својим радом на проучавању прошлости Црногораца задужили нашу културну и политичку историју, јер су сачували од заборава многе историјске детаље из народне повјеснице — оставили су у својим дјелима и многе недоречености, а посебно кад су у питању рад и интересовање Петра I и Петра II на изучавању прошлости своје земље. Милаковић је, дакако, био у повољнијој прилици да нам о томе остави више свједочанстава.

Милаковић је, иначе, био шкрт на ријечима кад је давао податке о важним чињеницама везаним за историју историографије. Тако је он у редакцијском Предговору за „Грлицу” за 1838, кад му се по трећи пут била пружила прилика да проговори о раду владике Петра I на историји Црне Горе, истакао само чињеницу да се служио „Рукописом Светога Петра Петровића Његоша”, који се „хранио у Митрополитској библиотеци на Цетињу”. Овога пута је још истакао да се у припремама свога дјела служио и „разним рукописним збиркама”, и поновио раније изречен податак да се користио и „казивањима овдашњих старих људи”.⁹ Али, како о именима „стarih људи” тако и о називима „рукописних збирки” — ни ријечи!

Требало је да од 1838. прође готово двадесет година, па да Милаковић спомене један за историју историографије драгоцен детаљ о „Краткој историји Црне Горе” владике Петра I. У Предговору својој *Историји Црне Горе*, Милаковић саопштава да је Његош још 1834. године „заповиједио” да се „претресе и разгледа” архива, која се до тада чувала у Цетињском манастиру. Тада је и пронађен „Рукопис црногорског владике Петра I у два егземплара, од којих је један само начертај по којему је извођен други”. Милаковић даље истиче да је Владичин рукопис „који се храни у изабраној архиви на Цетињу и садржава кратку историју Црне Горе од почетка до 1711. године, печатан од ријечи до ријечи у Грлици за 1835. год.”¹⁰ А да ли је у Владичиној архиви нађено каквих забиљешки, скица, нацрта, попут оног „листића” о

⁸ С. Милутиновић, *Историја Црне Горе од искона до новијега времена*, Београд 1835, VII — VIII.

⁹ *Грлица. Календар црногорски за годину 1838, Предговор.*

¹⁰ Д. Милаковић, *Историја Црне Горе*, Задр 1856, V.

догађајима из 1790, и да ли је Петар I, сређујући своју архиву и припремајући се за писање историје своје земље, класифицирао историјске споменике из своје архиве по хронолошким цјелинама — о томе Милаковић није сматрао да треба било шта да каже.

У свом значајном дјелу о Црној Гори Димитрије Милаковић је саопштио податке из многих историјских споменика Архиве владике Петра I, значајне не само за проучавање социјалних и политичких прилика код Црногораца већ и за историју ширих народних покрета у појединим југословенским земљама на прекретници два стољећа. Но, уз све поштовање којему због тога дугује потомство, Милаковић је многе ствари и пропустио. Стога би било занимљиво назначити неке историјске изворе које није споменуо, као и оне из којих је пропустио да искористи најзначајнија факта.

— * —

Кад се детаљније проуче сви архивски материјали о дјелатности Јакова Николајевича Озерецковског, нарочито они што се односе на његову дјелатност по повратку из Црне Горе за Петроград, можда ће се разјаснити и неке недоумице које нам је оставио руски царски изасланик, припремајући текст „Историје црногорског народа” за сверуског императора. Тада ће се, надамо се, нешто више сазнати и о раду владике Петра I на писању историје Црне Горе, а, ко зна, можда ће се и одгонетнути мистерија с оним „листићем”, на коме је руком владике Петра I био скициран текст о помоћи аустријског императора Црногорцима 1790. године.

¹¹ Милаковић је неке изворе о појединим фактима, што су пресудно утицали на историјски развој Црне Горе и њезине ослободилачке борбе, саопштавао овлаш, узгредице, без елементарних објашњења, за разлику од свог савременика М. Медаковића, који је своје текстове опрећивао сувишним интерпретацијама. Тако, рецимо, Милаковић није нашао за потребно да истакне изузетан значај одлука земаљских скупштина из 1798, кад је изабран Кулук, потврђен следеће, 1799, па затим 1803, и да нам наброји имена „кулукција”, тј. „педесет чиновачелника”, што су једно с владиком управљали народним пословима. Кад је прегледао све списе и хартије владичине архиве, из њих се лако могло разабрати то да ли је „Правитељство суда црногорског и брдског” било извршни орган земаљског Кулука, или је тај административно-правни појам био само синоним за Кулук. Читалац ће узалуд тражити код Милаковића помен о пројекту државних реформи владике Петра I из 1805. године, кад је црногорски владар настојао да оснује Сенат старих и Сенат младих, као врховне извршне органе општеземаљске скупштине, и да образује народну гвардију, као стални оружани одред црногорске државе. А о празнинама и недореченостима у навођењу историјских извора који се односе на Владичину спољну политику и његову национално-политичку дјелатност — можда је сувишно у оваквој прилици било шта рећи.